

חייב ההולך בשיטת מרן להשכיר עצמו לפועל כדי לשלם מזונות

שאלה: אדם ההולך כפי פסקי מרן רבי יוסף קארו וממאן לעבוד ולהתפרנס כדי לזון את אשתו ומחמת זה אין לו כדי פרנסתו אף לא בצמצום, האם אפשר לכופו לעבוד?

תשובה:

מקור הדין

נחלקו בדין זה רבותינו הראשונים ומקור דין זה בגמרא כתובות (סג,א)

מתני'. המורדת על בעלה - פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת, ר' יהודה אומר: שבעה טרפעיקין. וכו'.

ובגמרא שם

גמ'. מורדת ממאי? רב הונא אמר: מתשמיש המטה, ר' יוסי ברבי חנינא אמר: ממלאכה. תנן: וכן המורד על אשתו; בשלמא למ"ד מתשמיש - לחיי, אלא למאן דאמר ממלאכה - מי משועבד לה? אין, באומר איני זן ואיני מפרנס.

וכתבו התוספות (ד"ה באומר איני זן ואיני מפרנס) ז"ל

באומר איני זן ואיני מפרנס - **מכאן מוכיח רבינו אליהו** שחייב אדם להשכיר עצמו ללמד תינוקות או לעשות מלאכה אחרת כדי לזון את אשתו דאם לא כן מה ענין זה אצל מורד ממלאכה **ומיהו בקונטרס פירש** משום דזן ומפרנס הוא כנגד מלאכה של אשה **ועוד** הביא ראייה מדכתבין בכתובה ואנא אפלח כו' **ומיהו** גם זה יש לדחות כמו ש**מפרש ר"ת** דאפלח היינו עבודת הקרקע פירוש אחרוש ואנכש ואעדור את השדה ואביא מזונות לבית אבל להשכיר עצמו אינו חייב.

מחלוקת ראשונים זו הובאה בנוסחים שונים בספרי הראשונים פעמים בתוספת ופעמים בגרעון:

כתב הרא"ש מסכת כתובות פרק ה סימן לב

מכאן היה רוצה להוכיח **רבינו אליהו** ז"ל שאדם מחוייב להשכיר את עצמו לעשות מלאכה לפרנס את אשתו מדקאמר באומר איני זן ואיני מפרנס משמע דהוי מורד ממלאכה שהוא משועבד לה לעשות כדי לזונה ולפרנסה וגם מספר כתובתה הוא מוכיח שכתוב בה אנא אפלח ואוקיר ואזון ואפרנס יתיכי **ור"ת אומר** מהכא אין ראייה דהכי פירושא באומר איני זן ואיני מפרנס דהיינו מרד האיש כנגד מרד האשה דמרד האשה היינו במלאכה שתחת מזונותיה ומרד האיש הוי ממזונות שהן כנגד מעשה ידיה **ומכתובתה אין להוכיח דאפלח אינו רוצה לומר שכירות אלא עבודה שדרך האיש לעבוד בביתו כגון לחרוש ולזרוע.**

וכ"ה בטור (אבן העזר סימן ע) הביא שכדעת ר"ת כן סבר הרמ"ה

כתב ה"ר **אליהו** חייב אדם להשכיר עצמו כפועל לפרנס את אשתו דמספר כתובה נלמוד אנא אפלח ואוקיר ואזון ואפרנס ואכסי יתיכי **ור"ת היה אומר** שא"צ ומכתובה אין ללמוד דאנא אפלח אין פירושו שישכיר את עצמו אלא עבודה שדרך האדם לעשות בביתו כמו לחרוש ולזרוע וכ"כ הרמ"ה לחיוביה למיעבד לא מחייבין ליה אבל היכא דעבד ושקל אגרא.

וכע"ז בשו"ת הרא"ש (כלל עח סימן ב)

ומה שהיה אומר **רבינו אליהו**, שחייב אדם להשכיר עצמו ולפרנס אשתו, **רבינו תם** נחלק עליו, והביא ראיות מפרק אעפ"י ומפרק נערה שנתפתתה, ואין לי להאריך. ואפשר שרבינו אליהו היה מודה בשאר בעל חוב, שאין מחייבים אותו להשתעבד ולפרוע, אלא דוקא במזונות אשתו, ומספר כתובתה נלמד, דכתיב בה: ואנא אפלח ואוקיר ואפרנס; כי היכי דדרשינן בפרק המקבל (קד) כמה דרשות מלשון כתובה.

והנה בדעת מהר"ם ב"ב מצאנו סתירה דז"ל בשו"ת (חלק ד (דפוס פראג) סימן שפו)

ומה"ט נמי אין אדם מחוייב להשתכר לפרנסת אשתו דכי היכי דדרשי' ונמכר בגנבתו ולא בזממו פ"ק דקידושין (י"ח ע"א) ה"נ [דרשי'] ולא באשתו וכ"ש אם חלה התינוק שירויח המלמד אך יעמיד לו אחר כיו"ב או יתן לו כל שכרו ואין לומר שיתן לו כפועל בטל דלאוכלוסי דמחוזא מדמיי לה דאמר בפי' [האומנין ע"ז ע"א] דאי לא עבדי חלשי.

ואילו בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ג (דפוס קרימונה) סימן קכו

ואשר שאלתם על ספר כתובה ואנא אפלח, אם חייב להשכיר עצמו לפרנסה וכו'. - רבינו אליהו זצ"ל היה מדקדק מלשון ואנא אפלח שהוא חייב, ויש לדחות ואנא אפלח קרקעותיי. ועוד דקדק דקאמר מורד ממלאכה באומר איני זן

ואיני מפרנס [כתובות סג, א], ומההיא דפרק נערה, והכל יש לדחות. אמנם ראיתי מורים בצרפת שהיה כופהו להשכיר לפרנסה. דיו למא"ר שהוא כרבו. מאיר בר ברוך. ובמרדכי הובאה דעת ר"ת בהרחבה (כתובות פרק המדיר רמו רה) וראיתי תשובת [*מורי] והנה היא בפרק אף על פי וכתב דבין לפרש"י בין לפירוש ר"ת אין כופין אלא דבהא פליגי **דלפירוש ר"ת** ביש לו כופין אותו לפרנסה כשאר בעלי חובין שכופין אותם לפרוע **והיכא דאין לו אין כופין אותו ללות ולהתעסק באומנות אבל מוסיף על כתובתה שלשה טרפעקין** ואפילו גבי קרבן דשוגג אמר בספרי דאם אין לו דאין חייב ללות ולהתעסק באומנות והכי נמי אמרי' גבי הקדשות שאין להקדשות ולערכין אלא מקומן ושעתן ומהתם לפי' לשומת הדיוטות ולפרש"י בין יש לו בין אין לו אין כופין רק מוסיפין ג' טרפעקין **ואמנם כתב ר"ת** אם יראה בעיני הדיינים לקונסו לפני משורת הדין טוב הדבר עיין פרק שני דאישות ובפרק אף על פי :

ביאור מחלוקת הראשונים

והנה מפורש בתוסי' שגם לר"ת מחוייב לחרוש ולזרוע, וצ"ע מ"ש משאר מלאכות? גם צריך בירור יסוד מחלוקתם. ובביאור דבר זה מצאנו כמה ביאורים באחרונים :

ביאור אחד יש ללמוד מתוך דברי **המחנה אפרים** (הלכות שכירות פועלים סימן ב)

פועל שהשכיר עצמו אצל בעל הבית לעשות לו מלאכה ונתחייב בקנין אם יכול לחזור בו :

תשובה איברא ודאי דפועל חוזר בחצי היום ואפילו שהקנה גופו לבעל הבית דלא גרע מעבד עברי דאע"פ דגופו קנוי ה"ז מגרע מפדיונו ויוצא, וכ"כ לה הרשב"א בס' ת"א סי' פ"ז והריב"ש סי' תפ"ד, והכריח כן שהרי כל פועל בהתחלת מלאכה נגמר הקנין ואפי' הכי מצי לחזור בו יע"ש.

מיהו נר' דכל זה איירי בשקנה מיזו בסתם אבל אי חייב עצמו בקנין כראוי לעשות מלאכתו של ב"ה אינו יכול לחזור בו וכ"כ לה הריטב"א בשם רבותיו, והיינו טעמא דכיון שחייב עצמו בכך הרי זה נעשה עליו חוב לעשותו בין ע"י עצמו בין ע"י אחרים אם לא יוכל הוא לעשותו דהוי כשאר חיוב שאדם מתחייב לחבירו לבנות לו בית או להקים לו שום דבר שחייב עצמו וממונו להקים לו אותו דבר.

אף זה שחייב עצמו לעשות מלאכתו של בעל הבית הרי דבר זה נעשה חוב עליו לעשותו ואם לא יוכל הוא לעשותו ה"ז מחוייב להשכיר אחר משלו כדי להשלים מלאכתו של ב"ה ונמצא דכי עושה זה אצל ב"ה היינו כדי לפרוע חיובו שנתחייב, וכ"כ שהוא **סברת ר' אליהו** שכתב דהבעל חייב להשכיר עצמו כדי לזון את אשתו, והרא"ש ז"ל בכלל ע"ח הביא דברי ר' אליהו ז"ל **ושר"ת** נחלק עליו, (א.ה. – והוסיף הרא"ש) דאפשר שר' אליהו מודה בשאר ב"ח שאין מחייבים להשכיר עצמו כדי לפרוע לב"ח, ודוקא במזונות אשתו הוא דאמרה והיינו טעמא משום דכך כתב לה בכתובתה ואנא אפלח כו'.

ומדבריו אלו יש ללמוד דכל שהתנה וחייב עצמו ה"ז חייב לעשותו ואף ר"ת ז"ל לא חלק עליו אלא משום דס"ל דלשון ואנא אפלח לא רצה לומר להשכיר עצמו אלא לחרוש ולזרוע בשדה שלה

נמצינו למדים שדעת המחנ"א היא שנחלקו במה חייב הבעל את עצמו ולא "האם" יכול לחייב. וצ"ע בטעם המחלוקת לפי"ז וביותר לדעת רבינו אליהו, שכן כיוון שאפשר לפרש הכתובה כר"ת מניין לנו שנתחייב יותר מזה. ולענ"ד יש לפרש דבריו עפ"י דעת ר"ת כפי שהובאה ברא"ש "ומכתובתה אין להוכיח דאפלח אינו רוצה לומר שכירות אלא **עבודה שדרך האיש לעבוד** בביתו כגון לחרוש ולזרוע" ולשונו משמע קצת שעיקר מחלוקתו על רבינו אליהו היא מטעם שדרך העבודה בתקופתם היתה ברובה עצמאית ולא כפועל שכיר ועל-כן יש לפרש את ההתחייבות שבשטר כאופן המצוי ולא כאופן שאינו מצוי. תוספת חיזוק להבנה זו אפשר למצוא בלשון התוספות "מכאן מוכיח רבינו אליהו שחייב אדם להשכיר עצמו **ללמד תינוקת או לעשות מלאכה** אחרת כדי לזון את אשתו" ומשמע מלאכות כעין מלמד תינוקות שאין בהם בזיון אותם אפשר לחייבו לעשות ולא מלאכה אחרת¹. והיינו שבאמת נחלקו באומדן דעת למה נתכוון באומרם אנא אפלח. ולפי"ז תהא נפקא מינה לדינא בימינו שהדרך היא שרוב העולם עובד כשכיר ולא עצמאי שנוכל לחייבו לעבוד כשכיר גם לדעת רבינו אליהו².

ובזה יש לפרש השמטת השו"ע למחלוקת זו (ולקמיה נאריך בזה אי"ה) דיי"ל שכבר בזמנו היה מצוי מאוד שעיקר הפרנסה היתה ע"י שכירות כפועל ועל-כן לא היתה נ"מ במחלוקת זו.

¹ אולם יתכן שמחלוקתם של רבינו אליהו ורבינו תם נסבה סביב מקרה ספציפי בו היה הבעל צורב או ת"ח ועל-כן נקט מלאכה זו.

² ועי' יבמות (עח, א) דלפירוש רש"י שם משה רבינו אסר את כל חוטבי העצים ושואבי המים שבדורו מלבוא בקהל ומשום דומים לעבדים (ודלא כרש"י על התורה שביאר משה רבינו אסר גרים כנענים שבדורו) (שקדמו לגבעונים בערמה זו) מלבוא בקהל ועשאו עבדים שואבי מים וחוטבי עצים). וחזינן שיש בזה גנות גדול שמגיע עד כדי פסול חיתון. ובודאי מקפיד האדם על-זה.

ומצאנו דרך נוספת לביאור מחלוקת זו בחזו"א, החזו"א אבן העזר (קח,ל) כתב שחייב הבעל לעבוד בשביל מזונות הוא מתקנת חכמים ולא מחמת התחייבות הבעל עצמו בכתובה, וחייליה ממה שנפסק בשו"ע חו"מ (צז,טו) שאדם אינו יכול לחייב את עצמו בחיוב לעשות מעשים ואין קניין תופס על-זה ורק קניין של העברת בעלות הוא קניין ושאר דברים הוו בכלל קניין דברים. ופירש החזו"א דבריו יותר בב"ק (כג,כח) וז"ל "דדוקא למזונות אשתו דשעבוד אישות אפשר דישנו בגופו כמו עונתה וה"י בשארה וכסותה, תדע: שהרי אף ר"ת דחולק עליו בתוספות שם מודה דחייב לחרוש ולזרוע כדי לפרנס אשתו כמבואר בתוס' שם ולא מצינו חוב זה בשאר בע"ח, אלא שיעבוד אישות שאני".

ומבואר שטיקור חילוק החזו"א הוא בין חיוב ממוני לשיעבוד אישות³, ונחלקו רבינו אליהו ור"ת עד כמה שיעבוד אישותי זה מחייבו, ובמה חייבוהו חכמים. והנה לבד ממה שגם לדבריו אכתי צ"ע מדוע לר"ת חייב לעבוד בשדה שזו היתה ראייתו כנגד הסבר המחנ"א, לא זכיתי להבין מה שהשווה חיוב מזונות לחיוב עונה, ולומר ששניהם חיוב על הגוף, שהרי חיוב עונה לכו"ע חיוב דאוי הוא ומצווה נמי איכא ואילו חיוב מזונות נחלקו בזה הראשונים האם חיובו מדאוי או מדרבנן ולמ"ד דרבנן ודאי אין כל מקום להשוואה, וביותר צ"ע דכבר מבואר מהתוס' כתובות (נו,ב ד"ה ושמעין) לחלק בין מתנה על מזונות למתנה על חיוב עונה דחיוב מזונות הוא דבר שבממון ועל-כן המתנה עליהם תנאו קיים משא"כ במתנה על חיוב עונה שאינו יכול להתנות שאי"ז דבר שבממון, ועל-כן אי אפשר להתנות על חיוב זה⁴, וצ"ע (אכן יעויין התוס' כתובות נו,ב שכשארין מזונות היא "אישות לחצאין" ומשמע קצת כחזו"א).

ושמא במחלוקת המחנה אפרים והחזו"א נחלקו הרא"ש והתוס', דלשון התוס' בהבאת דעת רבינו אליהו היא "וגם מספר כתובה מוכיח" אך לשון הרא"ש "מספר כתובה נלמוד" ולשון התוס' הזו מורה כחזו"א שהדיון הוא מה חייבוהו חכמים, וזה בא להוכיח מספר כתובה. ואילו להרא"ש הדיון הוא מה הבעל חייב את עצמו וכמחנ"א וזה "נלמד" נדע מספר הכתובה, ולא נופל על-זה לשון מוכיח, דלביאור זה לשון ספר הכתובה הוא גופא עצם החיוב ולא ראייה על החיוב.

ולעני"ד נראה דרך שלישית בביאור מחלוקתם דרבינו אליהו ור"ת, ותורף דברי הוא שמחלוקתם נובעת מטעם אחר- דין "עבדי הם ולא עבדים לעבדים"⁵ (שמכוחו פועל חוזר בו בחצי היום) וסבר ר"ת שאין לחייב את הבעל להיות פועל כדי לשלם מזונות דבזה עובר על עבדי הם, ורבינו אליהו סבר דלא שייך כאן דין זה.

וכך משמע לשון המרדכי (שם) בהביאו את תשובת ר"ת "כתב אבי"ה במשפט כתובה וז"ל ראיתי זה זמן גדול תשובת ר"ת שהשיב שאם ידוע שאין לו לבעל אין מוטל עליו למכור עצמו בעבד עברי או להשכיר עצמו כדי לזונה ולפרנסה"

הרי שהשווה שכירות זו למכירתו לעבד עברי. ויותר מפורש בתשובת ר"ת כפי שהובאה ההגהות מימוניות אישות (יב,יא) אות

ח

"על אשר כתבת כי אומרים רבני צרפת כי תקלה וקלון הוא לבנות ישראל אשר אמרתי שאין בעלים להשתכר לפרנסתם אמנם לקנוס לכל אחד לפי השעה טוב בעיני וכו' אבל להורות שקר ולקנוס לדורות לא ישר בעיני דלא מצינו מוכר עצמו להגבות כתובה לאישה ומזונות אלא כי ימוך אחיך וכו' ופועל נמי דרשינן שהוא בכלל עבדים לעבדים ומה"ט חוזר (א.ה כלומר חוזר בו בחצי היום) ואפילו לגבי קרבן אמרינן בספרי דאין אומר לו ללוות ולעשות באומנותו וכו' כ"ש דחגבי הדיוט לא מצריכין ללות ולהתעסק באומנותו.

וכע"י גם בתשובת מהר"ם מרוטבורג שהובאה לעיל

ומה"ט נמי אין אדם מחוייב להשתכר לפרנסת אשתו דכי היכי דדרשי' ונמכר בגנבתו ולא בזממו פ"ק דקידושין (י"ח ע"א) ה"י [דרשי'] ולא באשתו

³ ועי' הגהת הרמ"א אבן העזר (קלד,ד) (ומקורו בתרה"ד פסקים קעג) שמי שקיבל עליו בקניין לתת גט מתירים לו את ההתחייבות שאל"כ הוי גט מעושה. והב"ש והגר"א שם תמהו עליו איזו תפיסה יש להתחייבות זו ומה אכפת לן שעשאה בקניין סו"ס קניין דברים הוא וכמבואר בריש בבא בתרא. (ועי' רש"י ב"ב שם שלכאורה יש לדקדק ממנו שרק ע"י קניין חליפין אי אפשר להקנות קניין דברים. אמנם י"ל שכוונתו שאפילו ע"י קניין חליפין א"א להתחייב למעשים, דקניין דברים אינו קניין בהחפץ תחת חפץ ככל הקניינים אלא התחייבות לתת במקומו חפץ אחר, וזהו חיוב למעשה נתינה מצד הקונה, וטעם החילוק הוא שקניין חליפין הוא קניין קודם קודם שנוצר הכסף שהוא גורם מתוך שע"י אפשר להעריך שווי של דברים ולהעריכם שזה שווה כזה, ועניינו שאני צריך מה שיש לחברי והוא נצרך למה שבידי ומחמת שאני צריך לחפץ זה והוא צריך לחפץ זה אנו מסכימים להחליף, אך אין זה כשווי של זה רק שאני נצרך לו.

⁴ וכ"ה דעת רשב"ם ב"ב (קכו,ב) ד"ה בדבר. וכן היא דעת הרשב"א המאירי והר"ן כתובות נו,א והרמב"ם. אך דעת הר"ח המרדכי (ב"מ שסט) שגם עונה הוא כחיוב ממון שאפשר למחול עליו.

⁵ קדושין (כ"ב:), ב"ק (קט"ז:), ב"מ (י').

רק שבדברי מהר"ם אלו צ"ע מדוע לא השתמש בלימוד מפורש בש"ס מדין "עבדי הם" נאמר לגבי פועל ונצרך לחדש דרשה חדשה בתורה ולקמיה יתבאר אי"ה.

ולדרכנו יש למקד את מחלוקתם בשני אופנים: הא' י"ל שנחלקו בדין עבדי הם ולא עבדים לעבדים, דלכאוי שאני הכא דנהי דמחוייב לעבוד מכל מקום הרי אינו מחוייב לעבוד אצל אדם ספציפי ויכול לבחור אצל מי יעבוד ומעתה י"ל שדעת ר"ת שדין "עבדי הם" בא לחדש זכות של האדם "לחירות" - לא להיות משועבד ומוכרח לעבודה. משא"כ לדעת רבינו אליהו יסודו של דין זה הוא איסור על המעביד-בעל הבית שלא יעשה לאדון, שתואר אדון הוא רק הקב"ה (או שאדון לישראל הוא רק הקב"ה), וא"כ כל שאינו מחויב לעבוד אצל אדם אחד הרי המעסיק אינו קרוי אדון. ועפ"י א"ש מה שנצרך המהר"ם להביא את דרשה חדשה מכח "ונמכר בגניבתו" שם לא מוזכר ה"עבדים לעבדים" ויותר קשה לפרש שזהו איסור על המעביד, וכוונת המהר"ם רק ללמוד משם גדר דין עבדי הם.

אמנם לפי דברינו אלה יהיה הדין כן בכל בע"ח שלרבינו אליהו מפריז נוכל לחייבו לעבוד, ואע"פ שהרא"ש הסתפק בזה (בשו"ת עח,ב) והובא לעיל וגם המחנ"א צידד כך, הרי פשטות הפוסקים היא שוודאי אין לחייב בע"ח בחיוב כזה.

אכן אכתי י"ל כדברינו ובתוספת נופך: דהן אמת **שכלפי המעביד** לא שייך לאסור אליבא דרבינו אליהו מטעם "עבדי הם" וכמש"כ מ"מ מצד הבעל חוב או האישה יש לאסור דסוף דבר הם מכריחים אותו לעבוד עבורם. ואעפ"כ התיר רבינו אליהו כפייה זו גבי מזונות וטעמו יש לומר בשני אופנים **האחד** י"ל שכיוון שעובד בשביל מזונות אשתו הרי זה כעובד עבור עצמו דאשתו כגופו, וידעתי שיש לתמוה מה שייך לומר בזה אשתו כגופו, אכן כבר חזינן שהתוס' כתובות (נב. ד"ה והיו) אמרו כע"ז לענין פדיון אשתו יוכל לפדותה ביותר מכדי דמיה "דעור בעד ועור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו" וכתבו התוס' שגם אשתו בכלל זה ומטעם אשתו כגופו וזה כמש"כ⁶, והביאור בזה הוא שזו הלכה גמורה וכמש"כ הרמב"ן עה"ת בראשית (ב,כד) (כד) על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו וגו' - רוח הקדש אומרת כן לאסור העריות לבני נח. והיו לבשר אחד, הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד, לשון רש"י. ואין בזה טעם, כי גם הבהמה והחיה יהיו לבשר אחד בולדותיהם:

והנכון בעיני, כי הבהמה והחיה אין להם דבקות בנקבותיהן, אבל יבא הזכר על איזה נקבה שימצא, וילכו להם, ומפני זה אמר הכתוב, בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו, ודבק בה, והיתה בחיקו כבשרו, ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו. וכאשר היה זה באדם, הושם טבעו בתולדותיו, להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהם, עוזבים את אביהם ואת אמם, ורואים את נשותיהן כאלו הן עמם לבשר אחד. וכן כי אחינו בשרנו הוא (להלן לז' כז), אל כל שאר בשרו (ויקרא יח ו). הקרובים במשפחה יקראו "שאר בשר". והנה יעזוב שאר אביו ואמו וקורבתם, ויראה שאשתו קרובה לו מהם:

וע' ברכות (כד,א) גבי דין קריאת שמע כנגד ערוותו או ערוות אשתו

בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה שנים שישנים במטה אחת מהו שזה יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע וזה יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע אמר ליה הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף אשתו ולא מיבעיא אחר אדרבה אשתו כגופו אחר לאו כגופו

רש"י שם ביאר את דין אשתו כגופו לשיטתו⁷ בפירושו לתורה שבעלה רגיל בה ולא אתי ידי הרהור כל-כך אך מהרמב"ם פ"ג מק"ש הי"ח משמע שפירש את דין אשתו כגופו כהלכה ודין.

האופן הב' יש לבאר עפ"י מה שיש לחקור בגדר חיוב הבעל במזונות האם גדר החיוב הוא שיתן לה מזונותיה וכשנתנם לה נפטר מחובו ואף אם תאבד אותם אח"כ אינו צריך לחזור ולתת כמו כל פורע חוב או דלמא דדרך פריעת חוב מזונות אינו באופן שמקנה לה דברים אלו אלא שהוא מחוייב לאפשר לה לאכול משלו והוא מעין חיוב לארח אותה (וכיוצא בסברא זו כתב הגרעק"א בדין מדור האלמנה בשו"ת סי קלג). [וחקר בזה הגר"ז⁸ גולדברג שליט"א בשורת הדין (חלק י עמ דש) וקדם לו בזה הג"ר שמואל שפירא זצ"ל אב"ד ירושלים (ונדפס בפד"ר ח"ז⁸) אך הוא כתב בנוסח אחר קצת דזוכה האישה במזונות רק אחרי אכילתם וכוונתו כנ"ל ע"י שהאריך לדון בזה בראיות מש"ס וראשונים]. יסוד לסברא הראשונה אפשר למצוא

⁶ ודברי התוס' הללו נראה לבאר דאדם עצמו יכול לפדות עצמו ואי אפשר לאסור עליו, אך במקום שהוא פודה אחרים הרי זה כמו זכין לחבירו במקום שחב לאחריו ועל כיו"ב אמרו התוספות שאשתו כגופו, ואין בזה משום זכין.

⁷ ויסוד להבנת רש"י יש בסוגיא ב"מ (ק"ג,א) "ושליח ב"ד שבא למשכנו הרי זה נכנס לביתו וממשכנו ולא ימשכנו דברים שעושיין בהן אוכל נפש ונותן מטה ומטה ומצע לעשיר מטה ומטה ומפץ לעני לו אבל לא לאשתו ולא לבניו ולבנותיו" וכיו"ב כתבו התוס' מכות (ב,א ד"ה בעינן) שבכלל עשיתם לו ולא לזרעו יש גם לו ולא לאשתו שנפסלת בביאתו. וע"ע סנהדרין (כו,ב) מחלוקת רש"י ותוס' בענין חורגו לבדו.

⁸ והביא מלשון הריטב"א קידושין (כג,ב) "והנכון דשאני התם שלא נתן לה אלא שהיא נושאת ונותנת לפיה ואין זכותה אלא לאחר אכילה שתיה"

בפסק הרמ"א אבהע"ז (ע,ג) דצמצמה והותירה מאלו המזונות הרי הוא של בעלה, אך ע' דגול מרבבה שפירש צמצמה באופן אחר דאין הכוונה שאכלה פחות אלא קנתה בזול. כך גם משמע ממה שגבי "מותר בלאות לאישה" נצרכה הגמ' (כתובות סה,ב) לטעם דלא תתגנה עליו ומפורש א"כ שלא קנתה אותם.

ומעתה י"ל שלא שייך גבי חיוב מזונות לומר דנעשה בזה עבד של האישה שהרי אינו נותן לה דבר רק מרוויח וקונה לעצמו והיא אוכלת משלו, ובזה גופא נחלקו רבינו אליהו ור"ת.

ותיתי לי דשו"ר שכע"ז כתב לבאר הגאון **שואל ומשיב** (תניינא ד,נד והובא באוצר הפוסקים) וביאר דטעמו של ר"ת הוא משום עבדי הם ולא עבדים וכו' ודעת רבינו אליהו היא שכיוון שהם משועבדים זה לזה, האיש למזונות והאישה למלאכה, הרי הם כשותפים ולא כפועל ועבד. (ולכא"ו גם זה תלי במ"כ לעיל לחקור בדין עבדי הם).

הכרעת בעלי השו"ע

והנה למעשה השמיט מרן דין זה מהשו"ע, ורק הרמ"א (שם) הביא בשם יש אומרים את דעת רבינו אליהו שיש לכפותו לעבוד, ואם-כן בנוגע לבני ספרד באנו במבוכה, האם אפשר לכופם לעבוד בשביל מזונות או"ד אי-אפשר וע' מש"כ ליישב השמטה זו עפ"י המחנ"א).

ובשו"ת והשיב משה (סי' טו) (לרבי משה הכהן דריהם) כתב לחייבו עפ"י דיוק מלשון הרמב"ם והשו"ע, דזה לשונם שם (ע,ג) "ואם היה עני ביותר ואינו יכול לתת אפילו לחם וכו' כופין אותו לגרש" וכמו הרמב"ם סבר גם הרשב"א וחלקו על ר"ת (הובא במרדכי רה וברבינו ירוחם) שאין כופים לגרש בכה"ג. ומחלוקתם תלויה בפירוש הסוגיא כתובות (עז,א) דנחלקו רב ושמואל באומר איני זן ואיני מפרנס האם יוציא ויתן כתובה דרב אמר יוציא מטעם "אין אדם דר עם נחש בכפיפה" ושמואל אמר "עד שכופין להוציא יכפוהו לזון" ומשמע דאם אי אפשר לכופו לזון יוציא, [ובה"ג והרא"ש פסקו כרב עפ"י דברי הירושלמי, ולעומתם הרי"ף הר"ח והרמב"ם פסקו כשמואל עפ"י הכלל דהלכה כמותו בדיני וכן הכריע השו"ע]. ודייק שם הגר"מ דריהם שבעוד שלשון הרשב"א היא "שהוא עני ואינו רוצה להשתכר ולהרויח" לשון הרמב"ם "ואינו יכול לתת" ומשמע שרק באינו יכול כופין לגרש אך באינו רוצה כופין אותו לעבוד. והנה עיקר דיוקו הוא ממה שבחר השו"ע לשון הרמב"ם ולא לשון הרשב"א, דלשון הרמב"ם מצד עצמה אינה מוכחת דמניין לנו שבא למעט מי שיכול ואינו רוצה, י"ל דכוונתו כלפי איפכא שאע"פ שרוצה כיוון שאינו יכול כופין אותו. ומעתה מה שדייק א"כ בשו"ע ג"כ אינו מוכרח שכך היא דרכו כנודע, לנקוט את לשון הרמב"ם.

ולעני"ד נראה להביא ראיה מדברי הרמב"ם במק"א שסבר שאינו מוכרח לצאת לעבוד ורק אם יש לו כופין אותו לשלם, דהנה בירושלמי כתובות (ט,ד)

שיברה את הכלים מה את עבד לה כשומרת חנם או כשומרת שכר מסתברא מיעבדינה כשומרת שכר אמרין אפילו כשומרת חנם אינה אם אומר או כן אין שלום בתוך ביתו לעולם.

ונפסק ברמב"ם אישות כא,ט

האשה ששברה כלים בעת שעושה מלאכותיה בתוך ביתה פטורה, ואין זה מן הדין אלא תקנה, שאם אין אתה אומר כן אין שלום בתוך הבית לעולם אלא נמצאת נזהרת ונמנעת מרוב המלאכות ונמצאת קטטה ביניהם

והשיג עליו הראב"ד שם וז"ל

האשה ששברה כלים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא מן השם הוא זה אלא מפני שהיא פשיעה בבעלים שהוא שכור לה בכל שעה עכ"ל:

והנה יסוד מחלוקתם לכאורה תלוי בזה גופא שדעת הרמב"ם היא שחיוב מזונות הוא אינו חיוב פעולה עבור האישה אלא רק חיוב לתת לה מזונותיה והוא חיוב ממוני גרידא וכדעת ר"ת. אך דעת הראב"ד היא שחיוב מזונות הוא חיוב פעולה ומעשה שחייב לפרנס, וממילא חייב לעבוד עבורה ועל-כן שייך לומר בזה בעליו עימו. ואם כנים אנו בזה הרי שאין לכוף בן ספרד לעבוד בשביל מזונות אשתו שכן כלל נקוט בידינו שכל מקום שלא פסק מרן הכרעת בני ספרד היא כדעת הרמב"ם שנתפשטה הוראתו במקומות אלו.

אולם ילי"ע בזה דהן אמת שלשון השו"ע יש לדקדק כרמב"ם דז"ל השו"ע (אהע"ז פ,יז)

האשה ששברה כלים בעת שעשתה מלאכותיה בתוך ביתה פטורה:

ומש"כ בעת שעשתה מלאכותיה הרי זה לשון הרמב"ם גופא. אכן השו"ע לא כתב הטעם וצ"ע מדוע השמיטו, ונראה לעני"ד שסבר כתרומתו ולעולם פוטר, דהנה יש נ"מ בין הראב"ד לרמב"ם בין לחיוב ובין לפטור וכגון אם רוצה הבעל לגרשה אם כן לדעת הרמב"ם אין לחוש לקטטה ולמה לא תתחייב אך להראב"ד כל-זמן שחייב במזונותיה שייך הפטור דבעליו עימו. וכן

להיפך באופן שלא שאלה ממנו את הכלי שנשבר ולא השתמשה בו הרי מצד שאלה בבעלים אין לפטור אך אכתי יש לחוש לקטטה.

סיכום

תבנא לדינא : גם בבן ספרד יש מקום לכפותו לעבוד ומכמה טעמים הא' משום שגם לדעת ר"ת י"ל שנשתנה דרך העולם ועתה כך היא דרך הפרנסה ורוב האנשים אינם עצמאיים, ועל-כן כך תתפרש כוונתו בכתובה על אופן זה ג"כ (ושכך היא הבנת המחנה אפרים ואפשר שכך דעת מרן) הב' משום שכך נראית הכרעת השו"ע בדין שיברה האישה כלי בעת מלאכתה לפמשי"כ. והג' גם אם לא נקבל את כל זאת הסכים ר"ת שבאופן זמני אפשר לקנוס על-זה.